

บทวิจารณ์หนังสือ ลืมหาปาก จาก “ชาวนา” สู่ “ผู้ประกอบการ”

วรเมธ ยอดบุญ*

Worameta Yodboon

หนังสือเล่มเล็กที่มีเพียง 159 หน้า เป็นผลงานการเขียนของนักประวัติศาสตร์คนสำคัญของเมืองไทยคือ ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่กลั่นกรองมาจากรายงานการวิจัยในโครงการ “ความเปลี่ยนแปลง ‘ชนบท’ ในสังคมไทย : บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย” ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากชนบททุกภูมิภาค ภายใต้วรรวมมือจากนักวิชาการท้องถิ่น

* ภาควิชาสังคมศาสตร์และพลศึกษา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จ.สกลนคร

หนังสือแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท โดยแต่ละบทพยายามอธิบายและฉายภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชนบทไทยในแต่ละพื้นที่ รวมถึงเชื่อมโยงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการสร้างความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทย

คุณูปการที่หนังสือเล่มนี้ได้มอบให้กับโลกวิชาการก็คือการชวนคิดในแง่อื่นหรือมุมใหม่เกี่ยวกับชนบทไทยซึ่งประเด็นที่นำมาชวนถกนั้นได้มาจากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลของทีมนักวิจัยไม่ใช่คิดที่กักตักเอาเองบนหอคอยงาช้าง

โดยปกติแล้วผู้คนโดยทั่วไปรวมถึงนักวิชาการมักมีภาพตายตัวเกี่ยวกับชนบทไทยอยู่แล้ว โดยภาพที่ว่าเป็นผลเนื่องมาจากการเขียนหรืองานวิจัยในยุคก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลของสำนักคอลแนลที่มากับเบเกียศึกษาชนบทไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่บางชั้น แล้วได้ข้อสรุปว่าสังคมไทยเป็น “สังคมโครงสร้างหลวม” (loosely structured) หรือสังคมไทยเป็น “สังคมที่มีโครงสร้างกระชับ” (tightly knit structured) มีวัฒนธรรมชุมชนที่ตึงมซึ่งสามารถใช้ต่อรองกับอำนาจรัฐและอิทธิพลของทุนนิยมเพื่อการดำเนินชีวิตที่อยู่ดีมีสุขได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อหักล้างแนวคิดแรก การถกเถียงเช่นนี้ปรากฏในบทที่ 1 ของหนังสือ รวมถึงการนำพาผู้อ่านไปสู่เรื่องราวของชนบทที่เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นการเปลี่ยนจากสังคมชาวนาเป็นสังคมผู้ประกอบการ ซึ่งการมองสังคมชนบทไทยในฐานะสังคมผู้ประกอบการยังไม่ค่อยมีนักวิชาการพูดถึงอย่างจริงจัง โดยผู้เขียนมองว่าสังคมชนบทไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนโฉมหน้าจากสังคมชาวนาชาวนาที่ผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน กลายเป็นสังคมที่ผลิตเพื่อจำหน่าย คิดเรื่องการลงทุน เรื่องกำไร การขาดทุน ความเสี่ยง นั่นก็คือสังคมผู้ประกอบการนั่นเอง

ผู้เขียนได้จำแนกผู้ประกอบการในชนบทไทยออกเป็น 5 กลุ่มด้วยกัน กลุ่มแรกคือผู้จัดการนา/ผู้ประกอบการนา กลุ่มที่สองคือผู้ประกอบการไร่/สวน กลุ่มที่สามเป็นผู้ประกอบการในฐานะผู้รับช่วงสัญญา กลุ่มที่สี่เป็นผู้ประกอบการเร่ และกลุ่มสุดท้ายเป็นผู้ประกอบการในตลาดรูปแบบใหม่

กลุ่มแรกแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวนายุคใหม่ให้เข้ากับกระแสทุนที่ไหลบ่าของยุคโลกาภิวัตน์โดยการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต กล่าวได้ว่าเกือบทุกขั้นตอนการผลิตจะมีการจ้างแรงงานมาทำงานแทนตนไม่ได้ทำการเพาะปลูกหรือทำการผลิตตามแบบแผนดั้งเดิมแล้ว ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพใหม่ที่มีสัมพันธ์กับการทำนาไม่ว่าจะเป็นกลุ่มรับจ้างปักดำ เกี่ยข้าว พ่นยา หรือบรรทุกข้าวไปส่งยังโรงอบหรือโรงสี นอกจากนี้ การทำเกษตรสมัยใหม่ยังใช้เทคโนโลยีและความรู้วิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยทำให้การเพาะปลูกข้าวของเกษตรกรเป็นไปอย่างเข้มข้น

กลุ่มที่สองประกอบไปด้วย 2 กลุ่มย่อยคือกลุ่มคนที่ทำสวนผลไม้และกลุ่มคนที่ทำสวนยางพาราและสวนปาล์ม ชาวสวนผลไม้ก็เริ่มที่จะปรับตัวด้วยการขยายพื้นที่เพาะปลูกและहनเสริมรายได้ด้วยการเปิดโอกาสให้คนภายนอกได้เข้ามาชมสวนและชิมผลไม้ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนการทำสวนยางพารานั้นเจ้าของสวนก็ไม่ได้เป็นคนกรีดยางด้วยตนเอง แต่จะใช้วิธีการจ้างบุคคลภายนอกเข้ามาดูแลและจัดการ แล้วแบ่งส่นปันส่วนผลประโยชน์กันตามแต่จะตกลง ทางด้านสวนปาล์มน้ำมันก็มีการจ้างแรงงานเข้ามาจัดการเช่นเดียวกัน

กลุ่มที่สามคือผู้ประกอบการในฐานะผู้รับช่วงสัญญา หมายถึงเกษตรกรชาวไร่ที่ทำการเพาะปลูกโดยผูกพันกับบริษัททางการเกษตรที่เกี่ยวข้อง โดยการรับเมล็ดพันธุ์และขายผลผลิตที่ได้ให้กับบริษัทดังกล่าว พี่ชติทำการเพาะปลูกโดยวิธีการนี้เช่น อ้อย ข้าวโพด เป็นต้น ทำให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบการเกษตรพันธสัญญา ซึ่งทำให้เกษตรกรส่วนหนึ่งก้าวเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการ และสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมอันเนื่องมาจากรายได้ที่มีความแน่นอนเพราะได้รับการประกันราคาจากบริษัทที่เข้ามาแนะนำ

กลุ่มที่สี่เป็นลักษณะที่โดดเด่นที่พบเฉพาะในกลุ่มคนภาคอีสาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นก็คือวัฒนธรรมเรขายสินค้ายังพื้นที่ต่างถิ่น แต่การเรขายสินค้าในปัจจุบันได้กระทำได้แบบเป็นระบบมากขึ้นจนกล่าวได้ว่าเป็น “ผู้ประกอบการเร” การเรขายของเช่นนี้จะกระทำหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว โดยใช้ระบบเครือข่ายทางสังคมหรือเครือข่ายคนรู้จักให้เป็นประโยชน์ เช่น การเรขายยาสมุนไพรร การเรขายลอตเตอรี่

วัฒนธรรมการเร่ที่ว่ำนี่ยังรวมถึงการเร่ขายแรงงานยังพื้นที่ต่างเมืองหรือต่างประเทศด้วย แบบแผนเช่นนี้ทำให้เกิดการสะสมทุนจนสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้ประกอบการในชุมชนได้ โดยการเปิดร้านขายของชำ ร้านขายวัสดุก่อสร้างหรือรายขายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร

กลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มผู้ประกอบการในรูปแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นร้านอินเทอร์เน็ต บัมน์น้ำมัน ร้ายขายของเบ็ดเตล็ดที่มีการควบคุมปริมาณสินค้า ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย รีสอร์ท ร้านขายอาหารตามสั่ง รวมถึงร้านกาแฟ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคภายในท้องถิ่น อีกอาชีพหนึ่งที่พบเห็นมากขึ้นในพื้นที่ชนบทของไทยก็คือการพ่อค้าหรือแม่ค้าตามตลาดนัดชุมชน ซึ่งตลาดลักษณะนี้จะจัดขึ้นประมาณสัปดาห์ละ 4-5 ครั้ง โดยผู้ค้าขายประมาณร้อยละ 50 จะเป็นคนภายในท้องถิ่นที่นำเอาผลิตภัณฑ์ พืชผัก หรือพืชผลทางการเกษตรมาจำหน่าย สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและทำให้เงินตราไหลเวียนภายในท้องถิ่น ทั้งนี้ตลาดนัดเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นเนื่องจากราคาสินค้าที่ไม่สูงจนเกินไป กล่าวได้ว่าปรากฏการณ์ตลาดนัดก็เป็นสัญญาณหรือตัวบ่งบอกหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชาวไร่ชาวนาสู่สังคมผู้ประกอบการ

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่นำเสนอในบทที่หนึ่งได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชนบทซึ่งปรากฏเนื้อหาในบทที่สองและบทที่สามของหนังสือ โดยผู้เขียนต้องการชี้ชวนให้มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการปรับเปลี่ยนในวิถีการผลิตจกชาวนา (แบบดั้งเดิม) สู่ชาวนา/เกษตรกรแบบใหม่ (ผู้ประกอบการ) กับการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งในอดีตความสัมพันธ์ของคนชนบทวางอยู่บนระบบอุปถัมภ์ อันเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง กล่าวคือภายใต้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวประกอบไปด้วยคนสองกลุ่ม กลุ่มแรกเรียกว่าผู้ให้การอุปถัมภ์ซึ่งจะมีอำนาจรวมถึงทรัพย์สินเงินทองมากกว่าอีกกลุ่มที่เรียกว่าผู้รับการอุปถัมภ์ซึ่งจะเป็นฝ่ายที่คอยรับความช่วยเหลือ โดยฝ่ายหลังจะให้การตอบแทนตามที่ผู้ให้การอุปถัมภ์จะร้องขอ กล่าวได้ว่าชุดความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์นี้เป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งซึ่งผู้คนที่เข้ามามี

ส่วนร่วมมีอำนาจในการต่อรองไม่เท่าเทียมกัน แต่ปัจจุบันรูปแบบความสัมพันธ์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นชนบทจะเน้นในเรื่องของความเท่าเทียมกันมากขึ้น ดังนั้นแนวคิดระบบอุปถัมภ์จึงไม่มีพลังในการอธิบายความสัมพันธ์ของคนในชนบทอีกต่อไป แนวคิดที่นำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ในยุคที่ผู้คนในท้องถิ่นขยับตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการมากขึ้นคือแนวคิด “เครือข่าย” ซึ่งช่วยเอื้ออำนาจประโยชน์ให้กับการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

เครือข่ายที่สำคัญได้แก่ เครือข่ายอุตสาหกรรม เครือข่ายการเมือง เครือข่ายทหาร และเครือข่ายเศรษฐกิจ นักวิชาการคนสำคัญอย่างไมเคิล โมเออร์แมน (Michael Moerman) ได้กล่าวไว้ว่าเครือข่ายเหล่านี้จะช่วยขับเคลื่อนความสัมพันธ์ของผู้คนด้วยการเจรจาต่อรองเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกับกลุ่มของตัวเอง เหตุการณ์เช่นนี้ก็พบเห็นได้ในพื้นที่ชนบทไทยเช่นเดียวกัน

คนส่วนใหญ่มักมองระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชนบทด้วยแนวคิดระบบอุปถัมภ์จึงทำให้ได้ภาพของผู้คนในท้องถิ่นไม่ตรงกับความเป็นจริง อย่างวาทกรรม “โง่ จน เจ็บ” เพราะมองว่าคนชนบทไม่รู้จักรักคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพื่อหลุดพ้นจากความยากจน จึงถูกหลอกโดยคนในเมือง โดยนักการเมืองอยู่เรื่อยไป ผู้เขียนจึงกระตุ้นให้เรามองชุดความสัมพันธ์ในชนบทใหม่โดยใช้แนวคิดเครือข่ายพบว่าเครือข่ายลักษณะใหม่ที่เกิดขึ้นในชนบทประกอบไปด้วยเรื่องราวอย่างน้อยสามระดับด้วยกัน ระดับแรกเป็นการสร้างเครือข่ายแนวระนาบระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันและระหว่างคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต ระดับที่สองเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลไกอำนาจรัฐทั้งในระดับท้องถิ่น/ท้องที่ และหน่วยงานราชการที่มีเกี่ยวข้อง ประการสุดท้ายการสร้างเครือข่ายในระดับสังคมที่สัมพันธ์กันผ่านเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ซึ่งเครือข่ายทั้งสามระดับนี้จะช่วยหนุนเสริมการเป็นผู้ประกอบการให้ประสบความสำเร็จ และทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนชนบทเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

บางคนอาจเกิดคำถามว่า แล้วการที่ท้องถิ่นพยายามเชื่อมต่อกับตัวเองเข้ากับ “การเมือง” ระดับประเทศถือเป็นการเพิ่มระบบอุปถัมภ์หรือไม่? การจะตอบคำถามนี้ได้ก็ต้องย้อนไปดูที่นิยามความหมายของ “ระบบอุปถัมภ์” ให้เข้าใจตรงกันเสียก่อน ว่าระบบอุปถัมภ์นั้นเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มคนสองกลุ่มที่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น การใช้แนวคิดระบบอุปถัมภ์มาทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้อาจทำให้มีข้อบกพร่องเพราะการที่ชนบทเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับการเมืองระดับประเทศก็เพราะต้องการสร้างสัมพันธ์อันดีที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง รวมถึงออกนโยบายมาสนับสนุนการอยู่ดีกินดีของท้องถิ่น เป็นการมองความสัมพันธ์ว่าอยู่ในระนาบเดียวกัน นั่นหมายความว่า (นัก) การเมือง (ระดับประเทศ) ไม่ได้มีอำนาจมากกว่าชาวบ้าน เป็นเรื่องผลประโยชน์ต่างตอบแทน ดังนั้น แนวคิดที่อธิบายเรื่องนี้ได้ดีน่าจะเป็น “เครือข่ายทางสังคม”

สำหรับบทที่สี่เป็นความพยายามเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากชาวนาสู่การเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างความสัมพันธ์และอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ว่าสัมพันธ์กับเรื่องราวทางการเมือง โดยเฉพาะการสร้าง “ประชาธิปไตยจากข้างล่าง” ซึ่งการทำความเข้าใจในประเด็นนี้ไม่เพียงแต่จะมีประโยชน์ต่อการเมืองท้องถิ่น แต่ยังมีประโยชน์ต่อการพัฒนามิติทางการเมืองในระดับประเทศด้วย โดยเฉพาะการกำหนดนโยบายให้เหมาะสมกับความต้องการของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เป็นการแก้ปัญหาที่ตรงเป้าหมาย นักการเมืองหรือรัฐบาลที่เข้าใจปัญหาและหาทางแก้ไขที่เหมาะสม ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ตามความเป็นจริง นักการเมืองกลุ่มดังกล่าวก็จะได้รับความไว้วางใจจากประชาชน เมื่อถึงฤดูกาลเลือกตั้งครั้งใดก็มีโอกาสสูงที่จะเข้าไปนั่งในสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้น การจะเข้าใจการเมืองระดับประเทศรวมถึงวิกฤตทางการเมืองที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นจะต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจการเมืองจากระดับท้องถิ่นก่อน

ปัจจุบันชาวบ้านเล่นการเมืองแบบมีเหตุผล กล่าวคือเน้นผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับ มีข้อมูลข่าวสารรวมถึงเครือข่ายในการช่วยตัดสินใจ โดยชาวบ้านจะเลือกผู้ทำประโยชน์สาธารณะให้กับชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วคนที่เข้าไปเล่นการเมือง

ท้องถิ่นก็มักจะเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ แม้ว่าคนที่เข้าไปเล่นการเมืองจะได้รับผลประโยชน์มากกว่าชาวบ้าน แต่ตราบดีที่ชาวบ้านยังรู้สึกว่าตัวเองก็ได้รับผลประโยชน์ด้วยเช่นกัน ตรานั้นชาวบ้านก็ยังจะเลือกกลุ่มบุคคลเดิมเข้าไปเล่นการเมือง อย่างไรก็ตาม ถ้าชาวบ้านจะพบว่านักการเมืองท้องถิ่นไม่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มคน ชาวบ้านก็พร้อมที่จะแปรพักตร์ไปเลือกนักการเมืองกลุ่มใหม่ๆ เข้าไปบริการท้องถิ่นแทน

ส่วนสุดท้ายเป็นบทสรุปที่ผู้เขียนพยายามสังเคราะห์ให้เห็นว่าจากการทำงานวิจัยเกี่ยวกับชนบทในเกือบทุกภูมิภาคนั้นได้ค้นพบอะไรใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการไทยบ้าง โดยสรุปได้เป็น 4 ประเด็น ประเด็นแรก ประชาธิปไตยเป็นกระบวนการที่ไม่มีวันสิ้นสุด มีการปรับเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาเฉกเช่นชาวบ้านในท้องถิ่นที่เริ่มเรียนรู้และสร้างระบบประชาธิปไตยจากข้างล่าง ซึ่งกระบวนการนี้กำลังได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่สอง เป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมใหม่ ระหว่างรัฐส่วนกลางกับรัฐท้องถิ่นเพื่อจะได้ผลักดันให้ประชาธิปไตยจากข้างล่างเติบโตและก้าวเดินไปข้างหน้าได้ ประเด็นที่สาม เรื่องการปรับ/แก้ไขโครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มากขึ้นเพื่อช่วยกันวางรากฐานของประชาธิปไตยให้มั่นคง และประเด็นสุดท้าย การผ่อนคลายทรัพยากรเพื่อสนับสนุนความเข้มแข็งของผู้ประกอบการ เพราะสมมติฐานของเราคือผู้ประกอบการเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจในชนบทและส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับการปกครองระบบประชาธิปไตย ดังนั้น รัฐบาลจึงควรหันมาสนับสนุนนโยบายที่เหมาะสมกับการก้าวสู่สังคมแห่งการเป็นผู้ประกอบการ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า ผู้เขียนมีแนวคิดพื้นฐานในใจว่าความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงที่ผ่านมาของประเทศไทยเกิดขึ้นจากการไม่เข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชาวไร่ชาวนาสู่สังคมผู้ประกอบการ เมื่อไม่เข้าใจจึงทำให้รัฐบาลหรือนักการเมืองเลือกใช้นโยบาย รูปแบบการทำงานแบบเดิมๆ ซึ่งไม่เหมาะสมกับบริบทของชนบทที่เปลี่ยนไป

ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งในท้ายที่สุด ข้อมูลทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้จะขมวดปมเข้าสู่เรื่องราวทางการเมือง

หากเรานำปรัชญาทางสังคมศาสตร์มาช่วยในการวิเคราะห์หนังสือเล่มนี้ จะทำให้มองเห็นคุณูปการของงานเขียนของอาจารย์ธรรดจักร์ได้ชัดเจนขึ้น ขอเริ่มต้นจากประเด็นภววิทยา (ontology) ผู้เขียนต้องการชี้ชวนให้ผู้อ่าน ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลและนักการเมืองระดับประเทศได้ปรับเปลี่ยนมุมมองและยอมรับว่าความจริงแท้เกี่ยวกับชนบทไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียว ไม่ได้ถูกแช่แข็งไว้ในท้องถิ่น หากแต่ความเป็นจริงเกี่ยวกับชนบทมันได้ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามากระทบ โดยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็มองว่าสังคมไทยมีลักษณะโครงสร้างหลวม ไม่มีระเบียบวินัย ทำอะไรตามใจตัวเอง นี่ก็ถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตน ในขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มกลับเห็นว่าสังคมไทยมีสิ่งดีๆ ซ่อนอยู่ที่ช่วยพยุงสังคมไทยให้เดินหน้าต่อไปได้ จึงเกิดการอธิบายสังคมไทยและสังคมชนบทด้วยแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนซึ่งอธิบายว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ผู้คนมีศีลธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีงาม โดยเฉพาะในสังคมชนบท ภายในแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนี้จะมีภาพของชาวชนบทที่สงบเรียบง่าย มีความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่น้อย ไม่ค่อยโต้เถียง ยอมตามผู้มีอำนาจ ภาพลักษณะเช่นนี้กลับติดตาตรึงใจผู้คนรวมถึงผู้นำในสังคมไทยในยุคถัดๆ มา ความคิดความเชื่อดังกล่าวย่อมมีผลต่อการสร้างนโยบาย การให้ความช่วยเหลือ รวมถึงการพัฒนาที่มีต่อพื้นที่ชนบท

แม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทได้เปลี่ยนแปลงไป แต่ผู้นำกลับยังมีภาพจำแบบอดีตเป็นการมองภาพชนบทที่ไม่มีการแปรผันและหยุดฟังมองว่าชนบทมีความจริงแบบหนึ่งเดียว ดังนั้น จึงยังเฝ้านโยบาย ใช้วิธีการเข้าใจ ใช้การหาเสียง รวมถึงวิธีการพัฒนารูปแบบเก่าๆ ที่เคยใช้ จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาหรือทำให้ผู้คนในท้องถิ่นอยู่ดีกินดีขึ้นได้

การจะเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทได้ตามความเป็นจริง จำเป็นต้องลงพื้นที่ศึกษาวิจัย ผู้เขียนและนักวิชาการเครือข่ายจึงได้ร่วมมือกันเก็บข้อมูลจากชนบททั่วทุกภูมิภาค ทำให้ได้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงในสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้ช่วยเปิดมุมมองเกี่ยวกับชนบทในแง่มุมใหม่ๆ ซึ่งเป็นความจริงอีกชุดหนึ่งที่ผู้คนไม่ค่อยตระหนักถึงว่ามั่นคงดำรงอยู่จริงในสังคม นั่นก็คือการที่ชาวชนบทก้าวเท้าเข้าสู่การเป็นกำลังคนแห่งผู้ประกอบการ

การกล่าวเช่นนี้เป็นการเชื่อมโยงเรื่องราววิทยาหรือความจริงสูงสุดกับเรื่องระเบียบวิธีวิจัย หมายความว่า ความจริงแท้เกี่ยวกับชนบทนั้นมีความหลากหลาย จำเป็นต้องทำความเข้าใจจากหลากหลาย มุม โดยเก็บข้อมูลให้ครอบคลุมทุกภูมิภาค วิธีการที่เหมาะสมที่สุดและนักวิจัยกลุ่มนี้ใช้ก็คือการวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องลงไปคลุกคลีสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งสังเกต สังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ และสนทนากลุ่ม จากนั้นจึงประมวลเป็นภาพใหญ่ที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม

แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจารณ์มองว่าผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงในหนังสือทั้งที่มีข้อมูลและข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะสังเคราะห์ได้ นั่นก็คือการเปลี่ยนแปลงชนบทไทยในแต่ละภูมิภาคส่งผลต่อประเด็นแ่งมุมการเมืองระดับชาติที่ต่างกันอย่างไร เพราะผู้เขียนเชื่อว่าความขัดแย้งทางการเมืองเป็นผลมาจากการไม่เข้าใจชีวิตหรือการเปลี่ยนแปลงในชนบทอย่างถ่องแท้ เมื่อผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันกล่าวคือผู้คนในชนบทเกือบทุกภูมิภาคต่างมุ่งหน้าสู่การเป็นผู้ประกอบการ ดังนั้น การรับรู้หรือปฏิบัติที่มีต่อการเมืองระดับชาติจึงน่าจะเป็นไปในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่ความเป็นจริงทำไม “กลุ่มคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่จึงอยู่ที่ภาคเหนือและภาคอีสาน ส่วน “กลุ่มคนเสื้อเหลือง” จึงอยู่ที่ภาคกลางและภาคใต้ นั่นหมายความว่า การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตอาจไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่มีผลหรือจะมีผลต่อการเมืองระดับประเทศ

บรรณานุกรม

อรรถจักร สัตยนุรักษ์. (2559). สืมตำ้าปาก จาก “ชาวนา” สู่ “ผู้ประกอบการ”.
กรุงเทพฯ : มติชน.

Translated Thai References

Auttachak Suttayanurak. (2016). **Changes in Thai Rural Society : From :
“Peasants” to “Entrepreneurs”**. Bangkok : Matichon. [in Thai]